

Anna PODOLSKA, Irena NIEDŹWIECKA-FILIPIAK

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Wydział Inżynierii Kształtowania Środowiska i Geodezji
Wrocław, Polska
e-mail: anna.podolska@upwr.edu.pl, irena.niedzwiecka-filipiak@upwr.edu.pl

WPŁYW WSI TEMATYCZNYCH NA WIZUALNE ASPEKTY KRAJOBRAZU WSI

INFLUENCE OF THEMATIC VILLAGES ON VISUAL ASPECTS OF RURAL LANDSCAPE

Słowa kluczowe: wsie tematyczne, krajobraz wiejski, inicjatywy lokalne, Dolny Śląsk
Key words: thematic villages, rural landscape, local initiatives, Lower Silesia

Streszczenie

Jednym ze współczesnych sposobów na rozwój obszarów wiejskich, jest turystyka wiejska oparta na idei wiosek tematycznych. Istotą jej jest tworzenie indywidualnej oferty poprzez pobudzenie aktywności społecznej i wykorzystanie endogenicznych czynników rozwojowych. Dziś istnieje już wiele wiosek tematycznych i wciąż notuje się powstawanie nowych, część z nich zrzeszona jest w sieć. Oferta wiosek tematycznych jest zróżnicowana, bazuje na zasobach materialnych czy niematerialnych, miejscowych bądź zapożyczonych, może rozwijać się dzięki umiejętnościom czy pomysłowości mieszkańców. Powstają nowe obiekty, tereny integracji społecznej, a przy nich także zieleń, nieodłączny element krajobrazu wiejskiego. Celem przeprowadzonych badań było określenie aktualnej liczby wsi tematycznych funkcjonujących na terenie Dolnego Śląska oraz analiza aspektów krajobrazowych wykorzystywanych w ich tematach przewodnich. Na bazie zebranych informacji wykonano klasyfikację rodzajów specjalizacji i określono, w jaki sposób wykorzystują one walory krajobrazowe, czy zasoby przyrodnicze. Następnie na przykładzie wsi Spytków podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: jak kształtowany jest krajobraz wsi tematycznej w oparciu o realizację pomysłów na całą wieś?

Abstract

One of the modern ways of rural development, is rural tourism based on the idea of thematic villages. The essence of this kind of tourism is creating individual offer by stimulating social activity and the use of endogenous development factors. Nowadays there are many thematic villages and still the emergence of new ones can be noticed. Some of the villages begin to form a network. The offer of thematic villages is varied, based on material and immaterial resources which are local or borrowed, it can develop thanks to the skill and creativity of the inhabitants. There are new buildings and areas of social integration created, and together with them the vegetation, an integral part of the rural landscape. The aim of the study was to determine the current number of thematic villages operating in the area of Lower Silesia and the analysis of aspects of the landscape used in their main themes. Based on the collected information, types of village specialization were classified and ways of using landscape values or natural resources were determined. Next, on the example of the village of Spytków we attempted to answer the question of: how the landscape of a thematic village is managed on the basis of implementation of the concepts for the entire village?

WPROWADZENIE

Współczesne obszary wiejskie były kształtowane przez wieki i do dziś w wielu miejscach charakteryzują się m.in. regionalną odrębnością kulturową, przez co są łatwo rozpoznawalne. W dobie współczesnej globalizacji tracą one swój regionalny charakter, co jest często przyczyną dezintegracji tych obszarów, na co odpowiedzialną jest lokalizm charakteryzujący się wzrostem ruchów społecznych (Bański, 2014). W obecnych czasach, gdy rolnictwo nie jest już podstawowym źródłem dochodu mieszkańcy wsi zmuszeni są szukać alternatywnych źródeł utrzymania. Atrakcyjnym sektorem gospodarki staje się dla nich m.in. turystyka wiejska, przy czym zacinają być doceniane nie tylko pojedyncze elementy krajobrazu wsi oraz walory przyrodnicze i krajobrazowe w najbliższej okolicy, ale również coraz częściej, wieś jako jeden wspólny organizm, który na bazie zasobów materialnych lub też niematerialnych buduje indywidualną ofertę stanowiącą atrakcję regionu (Cichowska, 2011; Górka, 2009). Zasoby te stają się następnie bodźcem do tworzenia na wielu terenach wsi tematycznych. W. Idziak (2009) zwraca uwagę na to, że czasem potrzebna jest przy tym reinterpretacja posiadanych zasobów.

W Europie wsie tematyczne zaczęły powstawać z początkiem lat 90. ubiegłego stulecia, wspierane przez program Leader (Idziak, 2008, 2012). Są one szansą nie tylko na rozwój gospodarczy miejscowości, ale również na integrację lokalnej społeczności (Podolska, 2012, 2013). W Polsce początki wsi tematycznych zainspirowane pozytywnymi efektami działań europejskich związane są z W. Idziakiem, który skutecznie wdraża tę ideę od ok. 20 lat we wsiach województwa zachodniopomorskiego. Inicjatywy te powstały tam w ramach tworzącego się Programu Odnowy Wsi i były szansą dla wielu miejscowości z tego obszaru, których mieszkańcy mieli trudności z radzeniem sobie po transformacji. Upadek Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) pozbawił ich nie tylko źródła dochodu, ale również poczucia bezpieczeństwa i pomysłów na przyszłość. W. Idziak (2008: 32) definiuje wieś tematyczną jako „wieś, w której powstał nowy pomysł na jej rozwój, temat na nową opowieść, dzięki której społeczność wsi zacznie żyć nowym życiem. Ta nowa opowieść prowadzi będzie do nowych zdarzeń”. Wieś tematyczna to zatem miejscowość, w której na bazie istniejących zasobów materialnych lub niematerialnych, a także nowych pomysłów powstaje motyw przewodni, hasło będące inspiracją do tworzenia czytelnego wizerunku wsi, integracji społeczności wiejskiej we wspólnych działaniach, a także poszukiwania nowych źródeł dochodów dla jej mieszkańców.

Poprzez wypracowanie tematu przewodniego wsie stają się łatwiej rozpoznawalne, budują nie tylko oryginalną ofertę turystyczną, ale wspomagają również zintegrowany rozwój obszarów wiejskich. Jest to tym bardziej istotne, gdyż obszar wiejski, jako złożony układ przestrzenny kształtowany pod wpływem różnych tradycji kulturowych oraz czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które przez wieki wpływały na kształtowanie tożsamości miejsca, nadal może być postrzegany jako nośnik tradycji i miejscowej kultury, promujący zdrowy tryb życia, uczący dawnego rzemiosła, kultywujący dziedzictwo przodków. Świadomie poprowadzone oferty

tematyczne nie tylko zintegrują samych mieszkańców, wzbudzą w nich poczucie własnej wartości, pomogą w przełamywaniu barier, pozwolą mile spędzić czas, ale także mogą stać się źródłem stałego dochodu i miejscem pracy dla lokalnej społeczności. Istotne jest, aby przy tym nie zapomnieć, że dla utrzymania atrakcyjności wsi i indywidualnego charakteru poszczególnych miejscowości oraz właściwego wykorzystania potencjału przyrodniczego, niezbędne są przemyślane działania uwzględniające zachowanie ładu przestrzennego z odpowiednim kształtowaniem wiejskiego krajobrazu (Kuriata, Niedźwiecka-Filipiak, 2013; Niedźwiecka-Filipiak, 2009; Jaszczak, Hernik, 2012). Dlatego tak ważne powinno być wprowadzanie ogólnospołecznej edukacji środowiskowo-kulturowej, która rozbudzi zainteresowania młodego pokolenia rodzimą historią, nauczy wrażliwości estetycznej oraz wypracuje umiejętność niwelowania istniejących konfliktów przestrzennych i zapobiegnie kolejnym (Wycichowska, 2009). Jednocześnie ważne jest, aby przy budowaniu oferty turystycznej wsi tematycznych rozważano, które elementy krajobrazu przyciągają uwagę turystów i jakie są ich preferencje (Kulczyk, 2013).

Obecnie zapanowała w Polsce swoistego rodzaju „moda” na wsie tematyczne. Powstaje ich wiele, ale tylko część z nich ma szansę na przetrwanie i realizację swoich pomysłów w przyszłości. W skoordynowaniu działań i wymianie doświadczeń ma pomóc podpisane 21 marca 2016 r. porozumienie Sieci Wiosek Tematycznych, którego członkami są 33 stowarzyszenia z całej Polski (wioskitematyczne.pl). Podczas I Kongresu wiosek tematycznych, który odbył się w marcu 2016 r. w Warszawie prowadzone były wykłady, warsztaty, dyskusje, zaprezentowano tam także funkcjonujące wsie tematyczne (m.in. Katalog 2016).

Artykuł ma charakter badania rozpoznawczego. Analizę wiosek tematycznych przeprowadzono na terenie województwa dolnośląskiego. Celem było rozpoznanie aktualnej liczby wsi, które podjęły próbę wdrożenia idei wiosek tematycznych na tym obszarze, a także określenie działań temu towarzyszących, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów krajobrazowych wykorzystywanych w tematach przewodnich wsi. Korzystano z informacji dostępnych w bazach danych działających w programie Leader Lokalnych Grup Działania (LGD), fundacji ekologicznej „Zielona Akcja” i zestawień w źródłach internetowych. Jednak ze względu na żywiołowość zjawiska (część wsi wycofuje się, powstają nowe) wszystkie dane weryfikowano wiosną 2016 r. poprzez przeprowadzenie wywiadów z liderami wiejskimi. Następnie na bazie zebranych informacji przeanalizowano tematy wiodące wsi oraz rodzaje ofert. Wykonano klasyfikację rodzajów specjalizacji i określono, w jaki sposób wykorzystują one walory krajobrazowe, czy zasoby przyrodnicze. Dokonano także próby wstępnego określenia, w jaki sposób działania mieszkańców w poszczególnych, określonych wcześniej typach wsi tematycznych mogą wpływać na kształtowanie ich krajobrazu. Metodą uzupełniającą były obserwacje bezpośrednio prowadzone w funkcjonujących wioskach tematycznych na obszarze badań. W ostatniej części artykułu pokazano miejsce krajobrazu w realizacji wsi tematycznej na przykładzie wsi Spytków.

WIOSKI TEMATYCZNE NA DOLNYM ŚLĄSKU – IDEA POWSTANIA

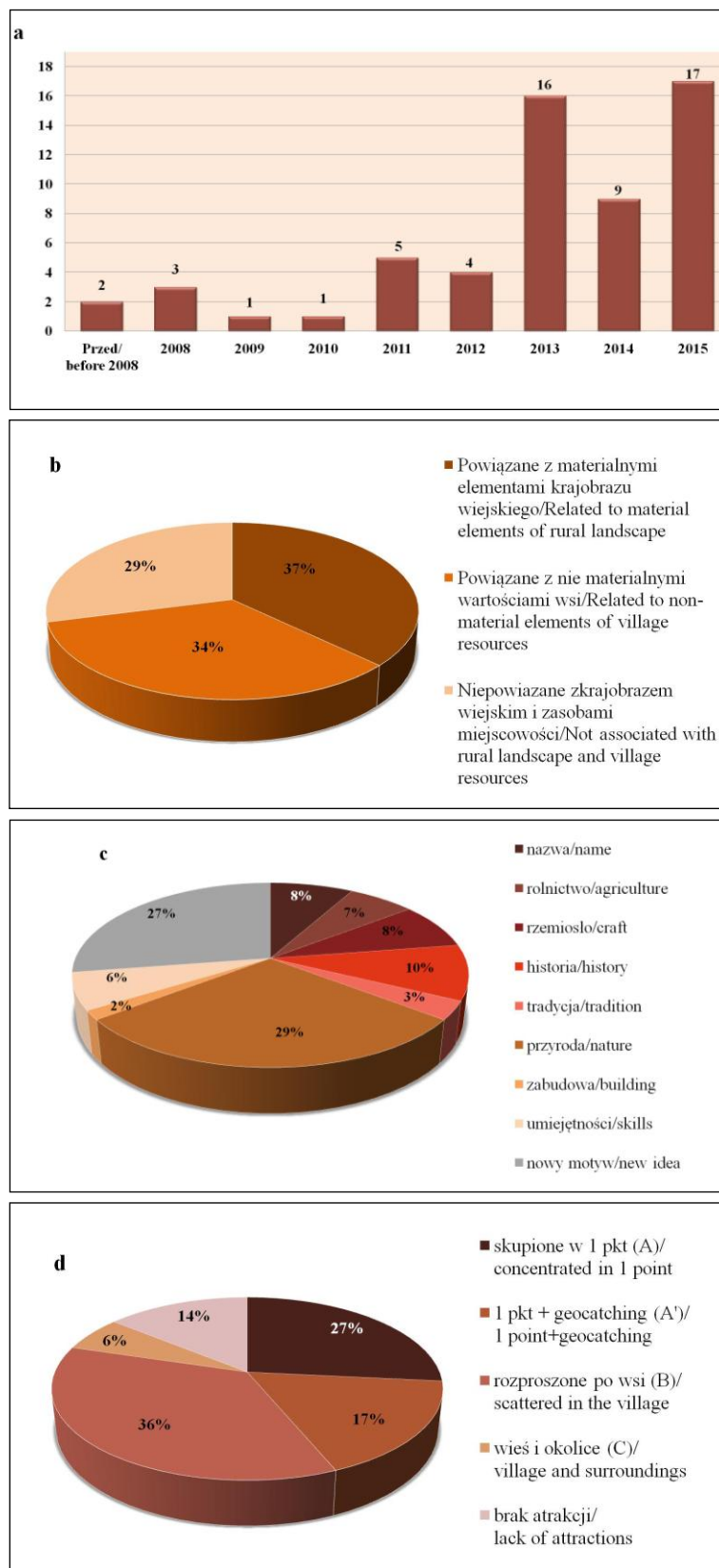
Na terenie Dolnego Śląska pierwsze wioski tematyczne zaczęły powstawać stosunkowo niedawno, dopiero od 2008 r. (wcześniej podejmowano pierwsze próby ich utworzenia organizując przede wszystkim święta lokalne, które następnie były zaczątkiem rozwinięcia podjętej specjalizacji), a ich największy przyrost w regionie notuje się w latach 2013 i 2015, kiedy powstało po 17 wsi (ryc. 1a).

Wioski tematyczne w całej Polsce tworzone są głównie z inicjatywy samych mieszkańców, często korzystających z wsparcia ze strony gmin, programów i doradców zewnętrznych (Czapniewska, 2012), podobnie jest na Dolnym Śląsku. Jedną z pierwszych miejscowości, która zaczęła od samego początku prężnie funkcjonować w województwie, jako wioska tematyczna jest Spytków – „Wieś czarów i magii”. Idea i pomysł na jej funkcjonowanie to zasługa samych mieszkańców. To od nich wyszła inicjatywa na stworzenie konkretnego kierunku rozwoju miejscowości, który miał nawiązywać do postaci historycznej, przed laty mieszkającej we wsi i zajmującej się magią. Nieoficjalnie przyjmuje się, że wioska tematyczna potrzebuje około 5 lat, aby sprawdzić trwałość jej idei, oraz to czy chęci mieszkańców się nie wypalą i będzie miała szansę na dalsze trwałe funkcjonowanie. Spytków ten okres próbny przeszedł pomyślnie, gdyż to właśnie ta wieś w całym regionie działa najprężniej, przyjmując w sezonie od wiosny do jesieni tysiące osób zainteresowanych proponowaną ofertą¹.

Pozostałe wioski tematyczne funkcjonujące w regionie powstały przy współpracy stowarzyszeń bądź fundacji. W 2010 r. oddolną inicjatywę podjęło Stowarzyszenie „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”, opiekujące się aktywnymi wsiami z Doliny Baryczy. Fundacja na administrowanym przez siebie serwisie (www.aktywni.barycz.pl) skupia wsie o statusie sołectwa z terenu działania LGD „Partnerstwo dla Doliny Baryczy”, które dobrowolnie zgłosiły się do konkursu na „Najaktywniejsze Sołectwo w Dolinie Baryczy”, organizowane przez Zarząd Stowarzyszenia w latach 2010-2014. Celem konkursu była aktywizacja mieszkańców oraz promocja aktywnych wsi Doliny Baryczy, których zadaniem jest wykazanie się w odniesieniu do organizacji czasu wolnego dla dzieci i dorosłych, tworzenia i dbania o wspólne miejsca wypoczynku i rekreacji, budowania oferty wsi tematycznej, kultywowania tradycji i obyczajów lokalnych, wspólnego dbania o ład przestrzenny, tworzenia organizacji i nabywania umiejętności w pozyskiwaniu środków na rzecz sołectwa².

¹ Według statystyk udostępnionych przez p. G. Legieżyńską – liderkę wsi Spytków, w roku 2016 wieś tematyczną odwiedziło ok. 2 tys. dzieci i młodzieży ze szkół z powiatu zgorzeleckiego (grupy zorganizowane) i ponadto turyści indywidualni.

² Co istotne, jednym z wymaganych punktów konkursu jest: „Estetyka i dbałość o zachowanie i kształtowanie krajobrazu wiejskiego oraz ładu przestrzennego i architektonicznego” (<http://aktywni.barycz.pl/pages/o-konkursie-2>).

Ryc. 1. Charakterystyka dolnośląskich wiosek tematycznych pod względem: a) czasu powstania, b, c) inspiracji, d) rozkładu przestrzennego elementów tematycznych.

Źródło: opracowanie własne A Podolska.

Fig. 1. Characteristics of Lower Silesia thematic villages in respect of: a) the period of the creation, b, c) inspirations, d) spatial layout of thematic elements. **Source:** own elaboration by A. Podolska.

Duża liczba wiosek tematycznych na Dolnym Śląsku powstała w latach 2012-2015 z inicjatywy Fundacji Ekologicznej „Zielona Akcja” z Legnicy, która organizowała szereg szkoleń i warsztatów w ramach projektu „Wioski z Pomysłem”. W zeszłym roku projekt zakończono, obecnie nie ma kolejnej edycji. Miał on na celu wsparcie sołectw w zakresie tworzenia wiosek tematycznych oraz zachęcanie do rozwijania przedsiębiorczości i nawiązywania współpracy pomiędzy różnymi wioskami tematycznymi z regionu³. Kolejne dwie wioski tematyczne położone w gm. Przemków powstały w ramach projektu Stowarzyszenia Miłośników Przyrody „Amazonka” – „Przemkowskie przedsiębiorcze wsie szansą rozwoju regionu”, dofinansowanego ze środków Funduszu Inicjatyw Obywatelskich.

POŁOŻENIE WIOSEK TEMATYCZNYCH NA TERENIE WOJEWÓDZTWA

W sumie zlokalizowano 62 wsie na terenie województwa dolnośląskiego (tab. 1), których mieszkańcy postanowili, że ich miejscowości zostaną wioskami tematycznymi i starają się tę ideę realizować. Większość z nich przystąpiła wcześniej do Programu Odnowy Wsi Dolnośląskiej, co także jest wsparciem w tych działaniach. Jednak dolnośląskie wioski tematyczne nie są zrzeszone, nie mają wspólnej, lokalnej platformy wymiany doświadczeń, a także w większości przypadków nikt na bieżąco nie rejestruje ich powstania, ani całościowo nie pilotuje dalszego funkcjonowania. Być może za jakiś czas szansą będzie wcześniej wspomniana ogólnopolska Sieć Wiosek Tematycznych, jednak obecnie dane na ich temat są rozproszone. Z tego powodu zebrane w artykule informacje o ich liczbie mogą być niepełne⁴.

Na podstawie dostępnych informacji ustalono, że obecnie na Dolnym Śląsku funkcjonują 62 wioski tematyczne (tab. 1), które znajdują się na terenie 14 z 22 Lokalnych Grup Działania (LGD). Dla porównania w 2013 r. na tym samym obszarze badań zlokalizowano 12 funkcjonujących wiosek tematycznych i 21 wsi, które miały takie plany (Podolska, 2014). Połowa (10) wsi planujących nadanie tematu wiodącego urzeczywistniła swe zamierzenia, a wraz z nimi liczba funkcjonujących wsi tematycznych wzrosła obecnie około pięciokrotnie. Miejscowości te rozmieszczone są głównie we zachodniej części województwa, gdzie znajdują się w dużym rozproszeniu, a także w części północno-wschodniej, gdzie tworzą dwa wyraźne

³ Wsie, które uczestniczyły w szkoleniu zostały opisane na stronie <http://www.wioskizpomyslem.pl/>. Informacje zawarte w serwisie dotyczą wyłącznie oferty, jaką oferują konkretne wsie tematyczne w ramach swojej działalności. Niestety serwis nie był aktualizowany od czasu pierwszych naborów do Projektu i obecnie zaprezentowane są w nim jedynie 23 wsie, w tym Spytków, który wypromował się samodzielnie.

⁴ W niniejszym artykule uwzględniono i przeanalizowano aktywne wsie o wypracowanej ofercie i sprecyzowanym kierunku rozwoju, które zrzeszone są w serwisach internetowych (aktywni.barycz.pl, wioskizpomyslem.pl, krainawzgorz.pl, lgdpartnerstwoizerskie.pl), a także te, o których autorki dowiedziały się z innych źródeł, m.in. z rozmów z przedstawicielami LGD czy z K. Szustką – ekspertem ds. rozwoju i promocji obszarów wiejskich pracującym w Fundacji „Zielona Akcja”, czy też własnych podróży studyjnych po Dolnym Śląsku.

skupiska w obrębie powiatu milickiego i trzebnickiego. Kolejne niewielkie skupienie wiosek tematycznych znajduje się na Ziemi Kłodzkiej. W centralnej części województwa oraz wzdłuż wschodniej i południowo-wschodniej granicy nie odnotowano tego typu inicjatyw (ryc. 2).

LEGENDA

- granica województwa/
border of the voivodship
- granica powiatu/
border of the poviat
- granica gminy/
border of the commune
- ⊗ wsie tematyczne/
thematic villages

Liczba wsi tematycznych w powiatach/
Number of thematic villages in poviats

- powyżej/above 7
- 4-6
- 1-3

Ryc. 2. Rozmieszczenie wiosek tematycznych działających w granicach Dolnego Śląska, w odniesieniu do ich liczby w obrębie powiatów.

Źródło: opracowanie własne A Podolska.

Fig. 2. Distribution of thematic villages within the borders of Lower Silesia, in relation to their numbers inside districts.

Source: own elaboration by A. Podolska.

8	Krosnowice – Wioska talentów	2009	2014	x							x				x		x	x			
9	Krzydlina Wlk – Wieś pełna natury	2009	2011	x						x					x		x	x		x	
10	Kuźniczysko – Wioska ognia i wody	2009	2013		x			x					x				x	x			
11	Lipiany – Wioska smaków	2012	2012		x						x			x				x			
12	Ławszowa – Leśna wieś nad Kwisą	2011	2013	x						x					x		x	x		x	
13	Morzęcin Mały – Wioska smaku ze szpinaku	2012	2013		x							x			x			x	x		
14	Osetnica – Wieś tajemniczych ogrodów	2010	?		x										x			x		x	
15	Pasternik – Wioska wiatru	2009	2013- 14		x										x			x		x	
16	Radzimowice – Góra sztuki życia	2010	2014		x										x			x		x	
17	Romanowo – Zakręcona wieś	-	2014		x										x					x	
18	Sieroszowice – Wioska odkrywców	2009	?	x											x			x		x	
19	Spytków – Wieś czarów i magii	2009	2010		x												x	x	x	x	x
20	Stary Wielisław – Rowerowa wieś	2009	2013	x											x		x			x	
21	Szalejów Dolny – Wioska retro	2009	2014	x																	
22	Wierzowice Małe – Leśna wieś zabawy	2011	2013	x							x							x		x	
23	Wojcieszyn – Wioska don Kichota	2009	2013		x													x			

Lp.	Wieś/Village	Udział w programie „Odnowy Wsi”/ Participation in the “Rural revival” program	data utworzenia wsi tematycznej/ date of creation of the thematic villages	Inicjator/ Initiator		Inspiracja – baza do kierunku rozwoju/ Inspiration – base for the direction of development									Rozkład przestrzenny elementów tematycznych we wsi/ Spatial layout of thematic elements in the village				Forma oferowanych warsztatów/ Form of the workshops offered				
				grupa/ group	1 os./1 person	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	A'	B	C	atystyczne -rękodzieło/ hand made crafts	kulinarne/culinary	sportowe/sport	edukacyjne/ educational	rzemiosło/craft
						nazwa wsi/ village name	rolnictwo/ agriculture	rzemiosło/ craft	historia, legendy/ history, legend	tradycje/ tradition	zwyczaje/ customs	przyroda/ nature	umiejętności/ skills	zabudowa/ building	nowy pomysł/ new idea	skupione w 1 pkt/ concentrated in 1 point	1 pkt+geocatching/ 1 point+geocatching	rozproszone po wsi/ scattered in the village					
Wioski z Pomysłem z Doliny Baryczy																							
24	Bukowice – Wioska drewna	-	2011		x	x									-	-	-	-			x		
25	Duchowo – Wieś wiatru		2014		x		x								x				x	x	x		
26	Dziadkowo – Wioska leśnych dziadów	2009	2014	x		x										x			x				
27	Dziewiętlin – Wioska zmysłów	-	2008		x								x		-	-	-	-					
28	Kołęda – Wioska dobrych życzeń	-	2008		x	x									-	-	-	-					
29	Lędzina – Wioska smaków i rzemiosła	-	2008		x		x										x		x	x	x		
30	Łazy – Wioska ziołowa	-	2014	x							x						x		x				
31	Miłosławice – Wioska owocowych smaków i miłych ludzi	2013	2014	x		x									x								
32	Pakośławsko – Wioska wielu talentów	2009	2011	x							x				x								

33	Pierstnica – Wioska truskawki	-	2013		x		x							x						
34	Potasznia – Wioska końska	2011	2009	x			x								x			x		x
35	Ruda Milicka – Wioska ptasia	-	2012	x							x				x		x	x		x
Wioski zrzeszone przy LGD Kraina Wzgórz Trzebnickich																				
36	Bagno – Wioska chleba i ziół	2009	2012	x										x			x		x	x
37	Borówek – Wieś rolnictwa i tradycji	2012	2013		x					x					x					x
38	Gołędzinów – Jarzębinowa wieś	2013	2014		x						x				x					x
39	Kuraszków – Wieś ludzi z pasją	2009	2013	x											x			x	x	x
40	Marcinowo – Tętni życiem na ludowo	-	1960		x						x				x				x	x
41	Osola – Wieś lasów i grzybów	2010	2015	x							x				-	-	-	-		
42	Pęgów – Truskawkowa wieś naturalnie aktywna	2010	1997	x													x			
43	Rościślawice – Wioska słoneczników	2012	2012		x												x		x	x
44	Strupina – Różana wieś	2009	2013	x													x		x	
Wioski powstałe w 2015 r., z ostatniego naboru „Zielonej Akcji”																				
45	Chrośnica – Wioska barwnych wątków	2014	2015		x												x			x
46	Grudza – Wioska pełna kolorów	2009	2015											x	-	-	-	-		
47	Henryków Lubański – Cisowa kraina	2009	2015	x													x		x	
48	Mała Wieś Górna –	2011	2015		x												x			x

	Dolina nocnych duszków																				
49	Mikołowa – Wioska Mikołajów	2009	2015		x	x								x					x		x
50	Olszyna – Wioska na stole	-	2015		x			x						x					x	x	x
51	Płóczki Górne – Kraina leśnych skrzatów	2009	2015		x								x	x					x		x
52	Proszowa – Wioska pozytywnej energii	2013	2015	x									x	-	-	-	-				
53	Proszówka – Wioska Gryfa	2009	2015	x													x		x		
54	Rębiszów – Wioska wędrowców / w podtytule "Polną drogą do siebie"	2012	2015	x										x	-	-	-	-			
Pozostałe, działające wioski, które nie są zrzeszone																					
55	Czernikowice – Wioska chleba	2009	2015											x	-	-	-	-			
56	Domanice – Wioska uśmiechu i kwitnących lilaków (gm. Mietków)	2011	2013	x									x						x	x	
57	Modła – Wioska pełna tajemnic	2013	2015											x	-	-	-	-			
58	Niedźwiedzice – Wioska bociana	2013	2015	x														x	x	x	
59	Ostaszów – Wioska w dechę	2009	2015	x																	x
60	Raków – Wioska wśród zieleni	2015	2015		x																x
61	Rzeszówek – Wioska wśród lasów	2009	2011	x																	x
62	Wilkocin – Wioska Czerwonego Kapturka	2009	2015	x																	x

Nr 46, 55, 57 – wsie, które nie miały oferty umieszczonej na portalu i nie można było w żaden sposób skontaktować się z liderem w celu jej poznania.

Nr 2, 10, 17, 29, 40, 61 – obecnie funkcjonują jako nieformalna zagroda edukacyjna. **Źródło:** opracowanie własne A. Podolska.

No 46, 55, 57 – villages that didn't have any offer on the portal and it was impossible to contact with the leader in order to become acquainted with the offer.

No 2, 10, 17, 29, 40, 61 – currently they function as an informal educational farm. **Source:** own elaboration by A. Podolska.

KATEGORIE SPECJALIZACJI WIOSEK TEMATYCZNYCH A ICH KRAJOBRAZ

Mieszkańcy wsi poszukując tematu dla wiosek tematycznych inspirowani są różnymi zjawiskami, wydarzeniami lub elementami życia wynikającymi z historii, tradycji lub współczesności danej społeczności wiejskiej. Czasem zdarza się, że są to zupełnie nowe pomysły inicjowane np. tematami książek: Sierakowo Sławieńskie – „Wioska Hobbitów” lub innymi abstrakcyjnymi elementami: Paproty – „Wioska labiryntów i źródeł”. Zawsze temat powinien być impulsem do różnorodnych działań w jego zakresie, a co za tym idzie rozwoju gospodarczego i sprzyjać określeniu czytelnego wizerunku miejscowości, wyróżniającemu ją na tle innych. W poszukiwaniach tematu wiodącego dla wsi tematycznej pomocne jest określenie wyróżników krajobrazu wiejskiego, a szczególnie wyróżnika wiodącego, który może przełożyć się na temat przewodni wsi (Niedźwiecka-Filipiak, 2009, 2013). Pomocne może być także określenie cech szczególnych krajobrazu jako wskaźnika tradycji i tożsamości (Myga-Piątek, 2012).

We wsiach dolnośląskich objętych analizą tematy wiodące, które określają specyfikę miejscowości mieszczą się w następujących kategoriach (ryc. 1b, c):

- I. Powiązane z materialnymi elementami krajobrazu wiejskiego:
 - Rolnictwo. Tradycje upraw, hodowli i przetwórstwa żywności (np. Wioska sześciu zbóż – Kraśnik Dln., Wioska truskawki – Pierstnica).
 - Przyroda ożywiona i nieożywiona (Wieś Pełna Natury – Krzydlina Wielka, Wieś tajemniczych ogrodów - Osetnica).
 - Zabudowa (np. szachulec – Wioska w dechę – Ostaszów).
- II. Powiązane z niematerialnymi wartościami wsi:
 - Rzemiosło. Tradycyjne rzemiosła i zajęcia ludności wiejskiej (Wioska smaków i rzemiosła – Łędzina).
 - Historia lub legendy (np. Wioska Czarów i Magii – Spytków).
 - Tradycje, zwyczaje (np. Wieś Świętojańska – Bukowna).
 - Nazwa miejscowości (np. Wioska dobrych życzeń – Kołęda).
 - Umiejętności mieszkańców (np. Wioska Talentów – Krosnowice).
- III. Niepowiązane z krajobrazem wiejskim i zasobami miejscowości:
 - Nowe pomysły, abstrakcyjne (np. Wioska Retro – Szalejów Dolny, Wioska Czerwonego Kapturka – Wilkocin).

Największy wpływ na krajobraz kulturowy mają wsie z grupy I – bezpośrednio związane z materialnymi elementami krajobrazu wiejskiego. Pozwalają one na zachowanie i kultywowanie tradycyjnej zabudowy (zachowanie formy, konstrukcji itp.) i zieleni (tradycyjna uprawa, układ pól, gatunki rodzime). To przede wszystkim te elementy są niemal od razu zauważalne na terenie wsi i bezpośrednio wpływają także na walory krajobrazowe, czy zasoby przyrodnicze miejscowości. Istotne jednak dla prawidłowego kształtowania wsi tematycznej jest również pielęgnowanie miejscowej kultury, dbanie o zachowanie jej tradycji w postaci podań, legend, gwary, strojów ludowych, czy podtrzymywanie dawnych zawodów, tak charakterystycznych niegdyś dla danego miejsca. Zarówno elementy materialne, jak i niematerialne

stanowią wartość, pozytywnie wpływają na wieś. Pierwsze z nich bezpośrednio rzutują na ład przestrzenny, dlatego z punktu widzenia planowania przestrzennego są najistotniejsze. Drugie natomiast przede wszystkim integrują mieszkańców i są ważnym czynnikiem przyciągającym na dany teren potencjalnych turystów, którzy coraz częściej poszukują autentyczności wypływającej z niematerialnych zasobów wsi. Niemniej elementy z tej grupy również mogą wpływać na krajobraz poprzez wprowadzanie m.in. form przestrzennych (zarówno na elewacjach budynków czy wolnostojących) związanych z tematem wiodącym określającym specyfikę miejsca (witacze, system informacji przestrzennej, instalacje przestrzenne, dekoracje budynków).

Wiejski krajobraz kulturowy ulega ciągłym przemianom, a jego współczesne przekształcenia są szczególnie intensywne. Istotne jest, aby rozwój gospodarczy wsi nie przekreślał jej dawnego dziedzictwa, a także nie powodował dysharmonii w jej krajobrazie. Wsie tematyczne m.in. mają być impulsem do rozwoju danego sołectwa, a nawet gminy. Ważne jest przy tym, aby realizowane we wsi projekty i przekształcanie ich krajobrazu podporządkowane tematowi przewodniemu powodowały wzbogacenie, a nie chaos i natłok różnorodnych form w przestrzeni wiejskiej. W zależności od wybranego rodzaju motywu przewodniego w danej miejscowości jest łatwiej lub trudniej wpisać w krajobraz poszczególnych miejscowości pomysły kreowane na ich bazie. Najczęściej pierwszymi elementami, które znajdują odzwierciedlenie w krajobrazie wsi tematycznych są „witacze” na wjazdach do miejscowości oraz system informacji wizualnej wewnątrz wsi np. tablice informacyjne, kierunkowskazy, nazwy ulic. Te powtarzalne elementy mogą być pierwszym krokiem, który zmierza do ładu przestrzennego poszczególnych wsi.

W przypadku tematów przewodnich z kategorii I, które są powiązane z materialnymi elementami krajobrazu wiejskiego, w prosty sposób można odpowiednio kształtować wnętrza miejscowości poprzez wykorzystanie powtarzalnych elementów na poszczególnych posesjach np., Radzimowice (łąki kwietne), Chrośnica (ogród barwiarski), Mała Wieś Górna (odtworzenie rodzimych gatunków drzew owocowych), Łazy (zioła w donicach), Chrzanów (ogród smaków), Rościszewice (słoneczniki), Domanice (bez czarna), (Domanice (lilak), Henryków Lubański (cis pospolity), Gołędzinów (jarzab pospolity), Pęgów i Pierstnica (truskawki), Strupina (róże), Szalejów Dolny (łąka mokra i sucha). Wymienione przykłady związane są z tradycyjnymi uprawami i przyrodą. Podobnie jest, gdy elementem przewodnim są zasoby architektoniczne lub układ ruralistyczny – np. Ostaszów, z piękną zabudową domów szachulcowych, której wartość dostrzeżono i wyeksponowano wykorzystując, jako motyw do tematu wioski tematycznej.

Tematy przewodnie z kategorii II, których inspiracją są niematerialne wartości wsi w przypadku motywów nawiązujących do rzemiosła, tradycji i zwyczajów, także mogą poprzez powtarzalność elementów na poszczególnych posesjach związanych z tradycją wsi wpływać pozytywnie na jej krajobraz.

Trudniej jest nawiązać do krajobrazu wsi motywami przewodnimi nowymi i abstrakcyjnymi np. motywy bajek, książek, wymyślonych postaci lub zajęć (np. hobby) („Wioska Don Kichota” – Wojcieszyn, „Rowerowa Wieś” – Stary Wielisław).

W tym przypadku konieczny jest dobrze przemyślany plan, przy współpracy ze specjalistami, aby nie wpaść przy realizacjach w klimaty kiczu, czy tzw. „Disneylandu”.

Biorąc pod uwagę powyższe, przeanalizowano wszystkie zlokalizowane na Dolnym Śląsku wsie tematyczne pod kątem powtarzalności elementów związanych z tematem przewodnim miejscowości (tzw. atrakcji), a także rozmieszczenia ich w przestrzeni wiejskiej. Przyjęto 4 typy według liczby i rozmieszczenia atrakcji we wsi (ryc. 1d):

Typ A – atrakcje skupione w 1 punkcie we wsi (wieś tematyczna, która obecnie skupiła swoje działania w jednym gospodarstwie (charakter zagrody edukacyjnej lub ekomuzeum), nie angażująca reszty wsi ani przestrzennie, ani personalnie, np. Kuźniczysko, Marcinowo, Bukowna lub wsie, które dopiero budują swoją ofertę, np. Domanice, Pakosławsko, Duchowo.

Typ A' - atrakcje skupione w 1 punkcie we wsi + gra terenowa wyprawa odkrywców lub/i *geocatching*, np. Chrzanów, Lipiany, Wierzowice Małe.

Typ B – atrakcje rozproszone po wsi np. Henryków Lubański, Ławszowa, Strupina.

Typ C - atrakcje rozproszone po wsi i okolicy – turysta jest w stanie poznać również zasoby przyrodniczo-architektoniczne okolicy, trasy są malownicze, podkreślające walory krajobrazowe, np. Spytków, Czaple, Stary Wielisław.

Ważnym elementem, który w dużym stopniu podkreśla specjalizację wsi są także warsztaty. Mogą być one prowadzone w różnych kategoriach, np. związane z dawnym rzemiosłem, artystyczne, edukacyjne, sportowe itp., swoim programem wzbogacają ofertę i zachęcają do odwiedzenia wybranej wioski. Wiele wsi wykorzystuje tą formę przekazu, jako okazję do zachowania rzemiosła, czy tradycyjnej uprawy lub hodowli, pomaga to w dużym stopniu w podtrzymywaniu tradycji i miejscowej kultury, która z jednej strony edukuje przyjezdnych, ale również uświadamia mieszkańców o zasobach w jakie obfitowała lub słynęła ich miejscowość.

Porównując sposób kształtowania indywidualnej oferty wsi można zauważyć, iż pozytywnie na krajobraz mogą wpływać jedynie miejscowości typu B i C, w których następuje powtarzalność elementów wiodących, powodująca rytm i zmierzająca do jednorodności wnętrza i otoczenia wsi. Do tych typów należy blisko połowa analizowanych wsi. Jednak należałoby przeprowadzić kolejne szczegółowe badania, w jaki sposób realizowane są te atrakcje i czy wpisują się w krajobraz wsi podkreślając go lub nadając mu nową wartość.

Badania przeprowadzono we wsi Spytków („Wieś czarów i magii”), w której motyw, pozornie abstrakcyjny okazuje się nawiązaniem do jej historii⁵. Ta niewielka miejscowość (130 mieszkańców), dawna łańcuchówka, zwraca uwagę jednolitością zachowanej zabudowy i tradycyjnym otoczeniem budynków (fot. 4). Wieś poprzez zagospodarowanie miejsca spotkań służącego rekreacji i odpoczynkowi (fot. 2)

⁵ Wieś została nagrodzona 1 miejscem w Konkursie Odnowy Wsi „Piękna Wieś Dolnośląska 2014”. Nagrodą w konkursie, z ramienia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego, było opracowanie inwentaryzacji przestrzeni wiejskiej w tym katalogu elementów charakterystycznych autorstwa I. Niedźwieckiej-Filipiak, Z. Kuriaty, A. Podolskiej i L. Serafin, z Instytutu Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu (2015).

wzmocnia jest centrum wybudowane w ramach projektu przygotowanego i pilotowanego przez Urząd Gminy Zgorzelec. Ponadto różne formy przestrzenne nawiązujące do tematyki wsi, poza samym centrum, zauważalne są także w innych fragmentach wsi oraz okolicy. W ofercie wsi tematycznej są zajęcia artystyczne wykorzystujące „dary natury”, możliwość wypieku chleba w tradycyjnym piecu chlebowym, gry i zabawy oparte na zasobach przyrodniczych i tradycji wsi oraz trasy spacerowe i przejażdżki „czarobusem” ukazujące walory krajobrazowe otoczenia. Ten przykład wskazuje na dużą świadomość mieszkańców, których oferty pomagają w ochronie piękna tradycyjnego krajobrazu ich miejscowości. Do wioski tematycznej już przy wjeździe zaprasza stylowy witacz, a jednolicie opracowany system informacji wizualnej, oparty na spójnej i wyraźnej grafice kojarzącej się z tematem wiodącym wsi wprowadzonej zarówno do tablic informacyjnych jak i grafiki strony internetowej pozytywnie wpływa na odbiór wizualny i zachęca do głębszego poznania oferty (fot. 1).

Fot. 1. System informacji wizualnej.
Photo 1. Visual information system.

Fot. 2. Miejsce spotkań służące rekreacji i wypoczynkowi.
Photo 2. Meeting place for recreation and relaxation.

Fot. 3. Piernikowa chata – specjalizacja wsi zauważalna w dekoracji budynków.
Photo 3. Gingerbread cottage – specialization of the village visible in a decoration of buildings.

Fot. 4. Tradycyjna zabudowa Spytkowa.
Photo 4. Traditional buildings in Spytków.

Wszystkie fot./All photos: A. Podolska.

Przestrzennie specjalizacja wioski zauważalna jest w krajobrazie zarówno w formach nasadzeń – „ziołowy zakątek”, jak również w dekoracji elewacji budynków w centrum – „piernikowa chata” (fot. 3) i w bajkowych elementach rzeźbiarskich rozmieszczonych w prywatnych ogrodach. Oferta wychodzi także poza centrum wsi na „magiczną ścieżkę zmysłów”, która ciągnie się na długości 2 km i pozwala nacieszyć się zasobami wsi wszystkimi zmysłami, a także wzdłuż jeziora Witka wytyczona jest ścieżka dydaktyczno-rekreacyjna, która dodatkowo eksponuje walory najbliższej okolicy.

WNIOSKI

Dolny Śląsk obfituje we wsie tematyczne, są one jednak na różnym etapie rozwoju i w swoich ofertach propagują odmienne sposoby tematycznego aranżowania wsi, co w dużym stopniu wpływa na kształtowanie krajobrazu i odbiór wizualny całej miejscowości. Niemniej przeprowadzone analizy, wywiady oraz wizje lokalne potwierdzają dużą świadomość mieszkańców wiosek tematycznych w zakresie kształtowania krajobrazu obszarów wiejskich, zarówno pod kątem ochrony tradycyjnej zabudowy, jak również kształtowania jej najbliższego otoczenia z uwzględnieniem bioróżnorodności. Wynika to z pewnością w dużej mierze ze szkoleń i warsztatów, w których uczestniczą przedstawiciele wsi, a także ze współpracy z uczelniami wyższymi, czego wynikiem są często projekty terenów wspólnych opracowywane przy udziale ekspertów. Niemały wpływ mają również współcześni turyści, których wymagania w stosunku do wyboru miejsca odpoczynku z roku na rok rosną.

Przeprowadzone analizy wykazały, że:

1. Znaczna część miejscowości (ok. 70%) poszukuje tematów wiodących inspirując się materialnymi elementami ich krajobrazu, a także jej niematerialnym dziedzictwem, natomiast blisko 30% miejscowości inspiracji szuka w tematach abstrakcyjnych. Daje to szansę na zachowanie i prawidłowe kształtowanie krajobrazu dużej części wsi tematycznych.
2. Powtarzalność elementów w krajobrazie wsi, co może wpłynąć na nadanie charakteru lub wzmocnienie atrakcyjności krajobrazu wsi, występuje w przypadku 42% badanych miejscowości, mających atrakcje rozłożone w całej strukturze wsi. Jednak należałoby przeprowadzić szczegółowe badania, aby konkretnie ocenić ich wpływ na krajobraz poszczególnych miejscowości.
3. Przykład działań we wsi Spytków, w której temat wiodący nie jest bezpośrednio powiązany z jej krajobrazem pokazuje, że również przy tematach inspirowanych legendami, świadomości wartości krajobrazu mieszkańcy mogą kształtować odpowiednio krajobraz rozwijając ideę wsi tematycznej.

Porównując oferty prezentowanych wiosek można zauważyć, iż w dużym stopniu bazują one na zasobach lokalnych i pielęgnują miejscową kulturę, skłaniając się tym samym w kierunku obecnego trendu kształtowania charakteru wsi wzorowanego na tradycji. I mimo że jeszcze spora ich część nie posiada w swoim zagospodarowaniu powtarzalności motywu wiodącego, w przeprowadzonych wywiadach

deklarowała chęć rozbudowy swojej oferty w tym kierunku. Trzeba mieć przy tym nadzieję, że rozbudowa bazy turystycznej i chęć przyciągnięcia turysty za wszelką cenę nie przyćmi albo nie zniszczy tradycyjnego krajobrazu wsi dolnośląskiej i wyeksponuje jego największe walory.

LITERATURA

- Bański J., 2014: Perspektywy rozwoju polskiej wsi – wybrane zagadnienia [w:] *Wieś i Rolnictwo*, NR 4 (165).
- Cichowska J., 2011: Analizy i oceny SWOT przeprowadzone dla wybranych gospodarstw agroturystycznych województwa kujawsko-pomorskiego. *Infrastruktura i Ekologia Terenów wiejskich* nr 2011/01: 164-171.
- Czapniewska G., 2012: Wioski tematyczne sposobem na aktywizację gospodarzą i społeczną regionu [w:] *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae* Rok 16, Nr 1/2012 Wyd. Zarządzenia i Administracji Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach: 109-123.
- Górka A., 2009: Przestrzeń turystyczna w krajobrazie kulturowym wsi. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego* nr 12, Sosnowiec: 257-264.
- Idziak W., 2008: *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*, Alta Press, Koszalin.
- Idziak W., 2009: Zarządzanie przestrzenią wsi przez dodawanie jej wartości. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, nr 12, Sosnowiec: 198-205.
- Idziak W., 2012: Wieś w nowej gospodarce – wioski tematyczne, Elbląskie Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, Fundacja Biuro Inicjatyw Społecznych, Elbląg, Kraków [w:] *Tam gdzie miejsca mają duszę. Model tworzenia miejscowości tematycznych* (red.): B. Głuszak: 6-12.
- Jaszczak A., Hernik J. 2012: Potencjał krajobrazów kulturowych podstawą kreacji przestrzeni rekreacyjnej, *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich* nr 2012/03: 91-102.
- Katalog *Dobre praktyki wiosek tematycznych*, 2016.
- Kulczyk S., 2013, *Krajobraz i turystyka. O wzajemnych relacjach*, Wyd. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Kuriata Z., Niedźwiecka-Filipiak I., 2013, Transformations of the landscape of Lower Silesia [w:] „Contemporary rural landscape – opportunities and hazards/ współczesny krajobraz wsi – szanse i zagrożenia” (red.): I. Niedźwiecka-Filipiak, Z. Kuriata, Wyd. Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego: 9-24.
- Myga-Piątek U. 2012: *Krajobrazy kulturowe. Aspekty ewolucyjne i typologiczne*, Wyd. Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009: *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2012: Wyróżniki dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich [w:] *Architektura Krajobrazu/ Landscape Architecture*, 2/2012, vol. 35: 38-48.

- Podolska A., 2012: Aktywizacja obszarów wiejskich i jej wpływ na wizerunek wsi, [w:] Wyzwania polityki regionalnej i lokalnej (red.): S. Ciok, A. Raczyk, Rozprawy Naukowe IGiRR UWr nr 27, Wrocław: 233-244.
- Podolska A., Orzechowska-Szajda I., 2013: Inicjatywy lokalne – szansą na nowe postrzeganie obszarów wiejskich [w:] Architektura Krajobrazu/Landscape Architecture, 2/2013, vol. 39: 44-57.
- Podolska A., 2014: Wioski tematyczne – współczesny sposób na rozwój obszarów wiejskich [w:] Nasze, nie nasze w turystyce (red.): M.K. Leniartek, Wyższa Szkoła Zarządzania „Edukacja” we Wrocławiu: 351-366.
- Wycichowska B., 2009: Optymalizacja działań prewencyjnych na rzecz ochrony ograniczonych zasobów krajobrazu polskiej wsi. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, nr 12, Sosnowiec: 248-256.

ŹRÓDŁA ELEKTRONICZNE

- <http://www.wioskizpomyslem.pl> [dostęp 28.03.2016].
- <http://aktywni.barycz.pl/pages/wioski-z-pomyslem-11> [dostęp 28.03.2016].
- <http://wioskitematyczne.pl/aktualnosci/siec-wiosek-tematycznych-w-polsce-zawiazana> [dostęp 28.03.2016].
- <http://www.krainawzgorz.pl/wsie-tematyczne>[dostęp 28.03.2016].
- <http://wioski.lgdpartnerstwoizerskie.pl/oferty-tematycznych-wsi-pogorza-izerskiego> [dostęp 28.03.2016].

